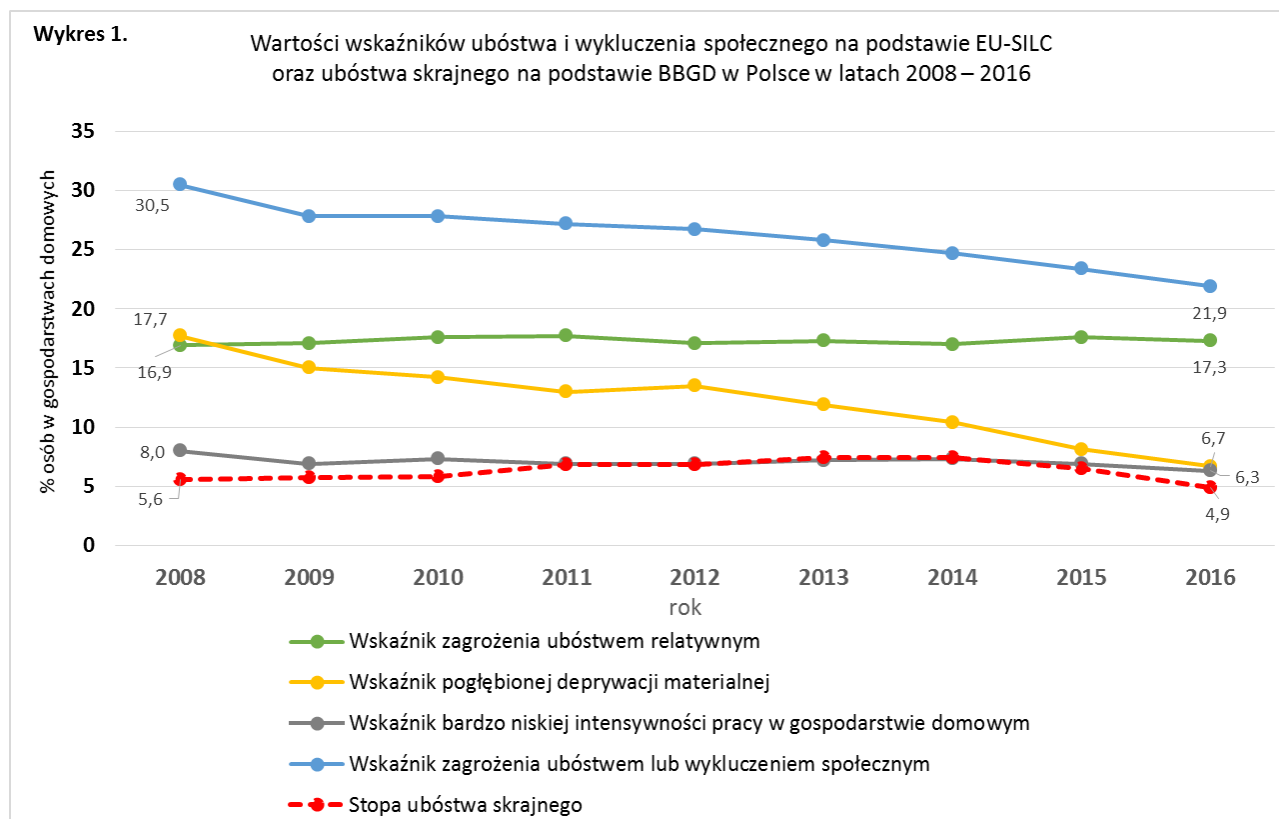

PODSTAWOWE DANE DOTYCZĄCE ZASIĘGU UBÓSTWA W POLSCE W 2016 R.

Wskaźniki monitorujące Krajowy Program Reform na rzecz realizacji Strategii Europa 2020

Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego stanowi jeden z pięciu celów rozwojowych „Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – Europa 2020”. Działania dotyczące realizacji celów założonych dla Polski zostały zawarte w Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji Strategii Europa 2020 przyjętym przez Radę Ministrów w kwietniu 2011 r. Niniejsza notatka zawiera zaktualizowane dane na temat ubóstwa w Polsce wykorzystywane do monitorowania realizacji 5 celu rozwojowego Strategii Europa 2020. Cel ten zakłada zmniejszenie do 2020 r. (w porównaniu z rokiem 2008 przyjętym za punkt odniesienia) skali ubóstwa w krajach Unii Europejskiej o 20 mln osób. Jako cel krajowy – Polska założyła zmniejszenie liczby żyjących w ubóstwie relatywnym lub zagrożonych wykluczeniem społecznym o 1,5 mln osób. Zgodnie z przyjętymi przez Międzyresortowy Zespół ds. Strategii Europa 2020 ustaleniami oprócz wskaźników ubóstwa i wykluczenia społecznego obliczanych na podstawie Europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC), w notatce uwzględniono także informacje na temat zasięgu ubóstwa skrajnego szacowanego na podstawie Badania budżetów gospodarstw domowych (BBGD).

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2015-2016

W Strategii Europa 2020 przyjęto, iż podstawowym wskaźnikiem służącym monitorowaniu postępów w realizacji działań w ramach celu 5 będzie złożony wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, uwzględniający trzy mierniki cząstkowe. W związku z tym, wskaźnik ten definiowany jest jako odsetek osób zagrożonych ubóstwem relatywnym lub pogłębioną deprivacją materialną, lub żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy.¹

Tabl. 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce i w Unii Europejskiej w latach 2008 – 2016.

Nazwa wskaźnika		Rok		
		2008	2015	2016
		% osób w gospodarstwach domowych		
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	Polska	16,9	17,6	17,3
	Unia Europejska	16,5	17,3	b.d.
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	Polska	17,7	8,1	6,7
	Unia Europejska	8,5	8,1	b.d.
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	Polska	8,0	6,9	6,4
	Unia Europejska	9,2	10,7	b.d.
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Polska	30,5	23,4	21,9
	Unia Europejska	23,7	23,8	b.d.

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_li02], [ilc_sip8], [ilc_lvhl11], [ilc_peps01]

Tabl. 2. Ludność* zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce i w Unii Europejskiej w latach 2008 – 2016.

Nazwa wskaźnika		Rok		
		2008	2015	2016
		w mln osób		
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	Polska	6,4	6,6	6,5
	Unia Europejska	80,9	86,8	b.d.
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	Polska	6,7	3,0	2,5
	Unia Europejska	41,5	40,4	b.d.
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	Polska	2,4	2,0	1,8
	Unia Europejska	34,6	39,3	b.d.
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Polska	11,5	8,8	8,2
	Unia Europejska	115,9	119,1	b.d.

*według międzynarodowej definicji ludności, tj. ludności rezydującej, na podstawie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1260/2013 z dnia 20 XI 2013 r. w sprawie statystyk europejskich w dziedzinie demografii; dane szacunkowe

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_li02], [ilc_mddd11], [ilc_lvhl11], [ilc_peps01]

Z badania EU-SILC wynika, iż w 2016 r. ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce dotkniętych było ok. 22% mieszkańców Polski. Rok 2016 był kolejnym, w którym odnotowano spadek wartości wskaźnika

¹ Analizując złożony wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, należy wskazać na pewne ograniczenia i trudności związane z jego jednoznaczną interpretacją. Po pierwsze, przy obliczaniu tego wskaźnika brane są pod uwagę dwa wskaźniki cząstkowe, które odnoszą się do całej populacji (tj. wskaźnik ubóstwa relatywnego oraz wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej) oraz jeden wskaźnik, który ze względów metodologicznych odnosi się jedynie do populacji w wieku 0-59 lat (wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwach domowych). Po drugie, złożony charakter wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powoduje, iż wahania wartości wskaźnika na przestrzeni lat nie zawsze mają te same uwarunkowania, gdyż każdy ze wskaźników cząstkowych odnosi się do innej sfery warunków życia gospodarstw domowych. Nie powinno się także zapominać o różnych okresach odniesienia poszczególnych mierników. Wskaźnik ubóstwa relatywnego szacowany jest na podstawie deklaracji dochodów do dyspozycji z roku poprzedzającego badanie; taki sam okres odniesienia dotyczy wskaźnika niskiej intensywności pracy, natomiast w przypadku wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej informacje dotyczą okresu w którym prowadzone było badanie.

zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W porównaniu z 2015 r. wartość tego wskaźnika zmalała o 1,5 p. proc. (z 23,4% do 21,9%).

Podobnie jak w latach poprzednich, spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w największej mierze wynikał z obniżenia w okresie 2015-2016 wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej (z 8,1% do 6,7%). W przypadku dwóch pozostałych wskaźników cząstkowych, tj. wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym oraz wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwach domowych odnotowano jedynie nieznaczne spadki ich wartości (odpowiednio z 17,6% w 2015 r. do 17,3% w 2016 r. oraz z 6,9% do 6,4%).

Zasięg ubóstwa lub wykluczenia społecznego był zróżnicowany ze względu na typ gospodarstw domowych. Najwyższe odsetki osób doświadczających ubóstwa lub wykluczenia społecznego odnotowywano wśród osób żyjących w rodzinach niepełnych, składających się z samotnej osoby dorosłej z dziećmi na utrzymaniu² (ok. 47%), w rodzinach wielodzietnych, złożonych z dwóch osób dorosłych z przynajmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu (ok. 35%) a także w gospodarstwach jednoosobowych (ok. 32%). Wartości wskaźnika w tych grupach były znacznie wyższe niż w innych analizowanych typach gospodarstw domowych. Przykładowo, wśród rodzin składających się z dwóch osób dorosłych z jednym dzieckiem na utrzymaniu omawiany miernik osiągnął wartość ok. 16%, natomiast wśród gospodarstw domowych złożonych z dwóch osób dorosłych bez dzieci na utrzymaniu oraz z dwójką dzieci – po ponad 18%.

Tabl. 3. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2016 wg typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	30,5	23,4	21,9
Samotna osoba dorosła	41,6	30,8	32,2
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	51,9	43,2	47,3
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	22,4	15,6	16,2
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	25,3	19,5	18,6
Dwie osoby dorosłe z 3 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu	45,4	38,7	35,0
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	27,9	19,9	18,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_peps03]

Analiza wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w podziale na grupy wieku wskazuje, iż w 2016 r. nadal najwyższą wartość tego wskaźnika (pomimo obserwowanego w ostatnich latach spadku) odnotowano wśród dzieci i młodzieży w wieku 0-17 lat. W grupie tej zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym było nieco ponad 24% osób podczas gdy wśród osób starszych, w wieku 65 lat i więcej – ok.16% (w 2015 r. odpowiednio: prawie 27% i 17%).

² Zgodnie z metodologią badania EU-SILC, dziecko na utrzymaniu to osoba w wieku 0-17 lat, będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 18-24 lat, o ile jest bierna zawodowo i mieszka przynajmniej z jednym ze swoich rodziców.

Tabl. 4. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008 -2016 wg wieku.

Wiek lata	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	30,5	23,4	21,9
17 i mniej	32,9	26,6	24,2
18-64	30,6	24,1	22,7
65 i więcej	26,9	17,0	16,1

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod:[ilc_peps01]

Wskaźniki cząstkowe składające się na wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym

Zasięg ubóstwa relatywnego

Według wspólnie uzgodnionej przez kraje członkowskie Unii Europejskiej i przyjętej przez Eurostat metodologii, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego³ w danym kraju. Przyjęto więc relatywne podejście do pomiaru ubóstwa, zgodnie z którym próg ubóstwa powiązany jest z rozkładem dochodów i standardem życia w poszczególnych krajach. Miara ta określa zatem grupę ludności będącą w każdym z krajów w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej (bez odniesienia do poziomu dochodów w pozostałych państwach). Rokiem odniesienia dla danych dotyczących dochodów gospodarstw domowych jest rok poprzedzający rok badania, w związku z czym należy mieć na uwadze, iż wartość wskaźnika ubóstwa relatywnego w 2016 r. obliczana jest w oparciu o dane dotyczące sytuacji dochodowej gospodarstw domowych z 2015 r. Z badania EU-SILC wynika, iż zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce wyniósł w 2016 r. ok. 17%.

Tabl. 5. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce latach 2008-2016 wg typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	16,9	17,6	17,3
Samotna osoba dorosła	20,3	22,9	26,0
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	30,2	32,4	34,1
Dwie osoby dorosłe z 1 dzieckiem na utrzymaniu	13,9	12,5	13,9
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	17,9	16,7	17,0
Dwie osoby dorosłe z 3 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu	34,4	34,0	32,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	9,7	11,3	11,6

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod:[ilc_li03]

³ Obliczanego według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD. Dla przykładu - w 2016 r. wartość granicy ubóstwa relatywnego w Polsce (roczny poziom dochodu) dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 14771 złotych a dla gospodarstwa 4 osobowego złożonego z 2 osób dorosłych i 2 dzieci poniżej 14 roku życia – 31018 złotych.

Dane dotyczące zasięgu ubóstwa relatywnego według typów biologicznych gospodarstw domowych wskazują, iż w najtrudniejszej sytuacji znajdowały się gospodarstwa samotnych rodziców z dziećmi na utrzymaniu. Zagrożona ubóstwem relatywnym była w tej grupie więcej niż co trzecia osoba (34%). Minimalnie niższą wartość wskaźnika odnotowano wśród rodzin wielodzietnych, składających się z dwóch osób dorosłych i 3 lub większej liczby dzieci na utrzymaniu. W tym przypadku stopa ubóstwa relatywnego osiągnęła ok. 33%. Dla porównania, w gospodarstwach domowych składających się z dwóch osób dorosłych i jednego dziecka na utrzymaniu, ubóstwa relatywnego doświadczało ok. 14% osób, natomiast w gospodarstwach dwóch osób dorosłych bez dzieci na utrzymaniu – ok. 12%. W 2016 r., w porównaniu do 2015 r. można mówić o zbliżonym poziomie ubóstwa relatywnego wśród większości typów gospodarstw. Pewnym odstępstwem jest wyraźny i systematyczny wzrost wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym wśród samotnych osób dorosłych.

Tabl. 6. Wskaźnik ubóstwa relatywnego w Polsce w latach 2008 -2016 wg wieku.

Wiek lata	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	16,9	17,6	17,3
17 i mniej	22,4	22,4	21,1
18-64	16,3	17,6	17,3
65 i więcej	11,7	12,1	12,8

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_li02]

Wśród osób najmłodszych, w wieku 0-17 lat wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym osiągnęła ok. 21%, podczas gdy wśród osób w wieku 18-64 lata była równa średniej dla Polski (17,3%). Najmniej zagrożone ubóstwem relatywnym (około 13%) były osoby starsze w wieku (65 lat i więcej).

Trwałość ubóstwa – wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym

Na podstawie panelowego badania EU-SILC możliwa jest ocena trwałości ubóstwa w oparciu o czteroletni okres obserwacji tych samych osób. Aby umożliwić porównywalne na przestrzeni lat analizy trwałości ubóstwa, został skonstruowany specjalny miernik nazywany wskaźnikiem ubóstwa trwałego. Według metodologii stosowanej przez Eurostat, za zagrożone ubóstwem trwałym uważa się osoby w gospodarstwach domowych, których poziom dochodu ekwiwalentnego do dyspozycji w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat był niższy od przyjętego dla danego roku progno ubóstwa relatywnego.

Tabl. 7. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym w Polsce w latach 2008-2016 wg wieku.

Wiek lata	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	10,4	10,1	9,7
17 i mniej	15,8	14,4	13,1
18-64	10,2	9,7	9,6
65 i więcej	5,4	7,9	7,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., [kod: ilc_li21]

W 2016 r. w Polsce ubóstwem trwałym zagrożona była niemal co dziesiąta osoba (9,7%), co stanowi wartość zbliżoną do roku poprzedniego (10,1% w 2015 r.). W największym stopniu tym rodzajem ubóstwa zagrożeni byli najmłodszy mieszkańcy Polski, w wieku 0-17 lat. W 2016 r. w grupie tej ubóstwa trwałego doświadczało ok. 13% osób, podczas gdy wśród osób w wieku 18-64 lata wskaźnik ten osiągnął ok. 10%, zaś wśród osób w wieku 65 lat lub więcej – ok. 7%.

Zasięg ubóstwa szacowany z wykorzystaniem prognozy z 2008 r. („ubóstwo zakotwiczone w czasie”)

W związku z tym, że poziom granic ubóstwa szacowany jest w oparciu o medianę dochodu danego kraju w konkretnym roku, możemy mieć do czynienia ze spadkiem stopy ubóstwa przy jednoczesnym obniżeniu poziomu dochodów gospodarstw domowych lub ze wzrostem wartości wskaźnika ubóstwa przy obserwowanej poprawie sytuacji dochodowej. Dlatego też, aby pokazać wpływ zmian sytuacji ekonomicznej na poziom zagrożenia ubóstwem, Eurostat oblicza wskaźniki ubóstwa według realnej wartości granicy ubóstwa z danego roku⁴ („wskaźnik zagrożenia ubóstwem zakotwiczonym w czasie”). W niniejszym opracowaniu przyjęto realną wartość granicy ubóstwa z 2008 r., stanowiącego punkt odniesienia dla wskaźników monitorujących Strategię Europa 2020.

Tabl. 8. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce w latach 2008-2016 wg realnych wartości granic ubóstwa z 2008 r. wg wieku.

Wiek lata	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	16,9	10,2	8,8
17 i mniej	22,4	13,2	11,4
18-64	16,3	10,6	9,2
65 i więcej	11,7	5,3	4,4

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., [kod: ilc_li22b]

W 2016 r. wskaźnik ubóstwa zakotwiczonego w czasie osiągnął wartość ok. 9%. W odniesieniu do 2015 r. zaobserwowany został nieznaczny spadek tego wskaźnika zarówno dla Polski ogółem (o ponad 1 p. proc.), jak i w poszczególnych uwzględnianych w analizach grupach wieku.

Pogłębiona deprivacja materialna⁵

Przy obliczaniu wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej wzięto pod uwagę jedynie te potrzeby, które w warunkach europejskich powszechnie uznawane są za podstawowe. Należy przy tym zaznaczyć, iż w przeciwieństwie do wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym, rokiem odniesienia dla obliczania zasięgu pogłębionej deprivacji materialnej jest rok, w którym przeprowadzono badanie. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej definiowany jest jako odsetek osób w gospodarstwach domowych, deklarujących brak możliwości zaspokojenia (ze względów finansowych) przynajmniej 4 z 9 zdefiniowanych potrzeb materialnych⁶. W 2016 r. w takiej sytuacji znajdowało się 6,7% mieszkańców Polski.

Podobnie jak w przypadku ubóstwa relatywnego, wartość wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej jest zróżnicowana w zależności od typu gospodarstwa domowego. W 2016 r. pogłębianej deprivacji materialnej najczęściej doświadczały rodziny niepełne. W gospodarstwach domowych osób samotnych z dziećmi na utrzymaniu deprivacji materialnej doświadczała więcej niż co piąta osoba (ok. 22%). Wartość tego wskaźnika znacznie przekraczającą średnią dla kraju odnotowano także w gospodarstwach jednoosobowych (ok. 14%). W tym kontekście w relatywnie najlepszej sytuacji znajdowały się natomiast gospodarstwa domowe składające się z dwóch osób dorosłych z 1 dzieckiem na utrzymaniu (ok. 3%) oraz dwóch osób dorosłych z 2 dziećmi na utrzymaniu (ok. 4%). Zwraca uwagę fakt, że w 2016 r. w porównaniu z rokiem 2015, nastąpił wzrost odsetka osób zagrożonych deprivacją w rodzinach niepełnych z dziećmi na utrzymaniu

⁴ Szacowanej w oparciu o wskaźnik cen towarów i usług (CPI).

⁵ W przypadku danych dotyczących deprivacji możliwe są niewielkie rozbieżności pomiędzy danymi prezentowanymi w niniejszej notatce a danymi opublikowanymi przez Eurostat (od 0,1 do 0,4 p. proc.). Wynika to z faktu, iż Eurostat przy obliczaniu symptomów pogłębionej deprivacji materialnej wyklucza z populacji ogółem osoby tworzące tzw. nieustalony (inny) typ gospodarstwa domowego.

⁶ Symptomy te zawarte są w tab.11 niniejszej notatki.

a jednocześnie odnotowano wyraźny spadek wartości wskaźnika pogłębionej deprywacji materialnej w rodzinach wielodzietnych z 3 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu.

Tabl. 9. Wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w Polsce latach 2008-2016 wg typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	17,7	8,1	6,7
Samotna osoba dorosła	29,0	13,7	13,8
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	34,6	16,3	21,6
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	11,0	4,6	3,1
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	11,3	4,0	3,5
Dwie osoby dorosłe z 3 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu	23,9	14,1	7,5
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	16,8	7,6	6,6

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_mddd13]

Tabl. 10. Wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej w Polsce w latach 2008 -2016 wg wieku.

Wiek lata	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	17,7	8,1	6,7
17 i mniej	17,5	7,9	5,8
18-64	17,2	8,2	7,1
65 i więcej	20,8	7,9	5,9

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_mddd11]

Tak jak wcześniej, w 2016 r. nie zaobserwowano dużych różnic w zasięgu pogłębionej deprywacji materialnej ze względu na wiek. Wartość wskaźnika w poszczególnych grupach wieku była zbliżona do średniej dla Polski i wyniosła ok. 6% wśród osób w wieku 0-17 lat i 65 lat lub więcej oraz ok. 7% wśród osób w wieku 18-64 lata. We wszystkich wymienionych grupach wieku nastąpił spadek tego wskaźnika w porównaniu z rokiem 2015.

Symptomy deprywacji materialnej

Wśród 9 wskaźników cząstkowych (symptomów), które są brane pod uwagę przy obliczaniu wskaźnika złożonego, najczęściej doświadczanym symptomem deprywacji materialnej w 2016 r. był brak środków finansowych na opłacenie tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa na wypoczynek raz w roku. Problem ten dotyczył w 2016 r. ok. 41% osób w Polsce. Do najczęściej obserwowanych symptomów deprywacji należał również brak możliwości pokrycia przez gospodarstwo domowe niespodziewanego wydatku w wysokości nie większej niż 1150 zł. (38% osób). Inne brane pod uwagę przejawy deprywacji dotyczyły znacznie niższych odsetek osób. W gospodarstwach domowych, w których obserwowano problemy z terminowymi opłatami związanymi z mieszkaniem lub spłatą rat i kredytów żyło ok. 12% osób w Polsce. Odsetek osób zamieszkujących gospodarstwa, w których deklarowano brak samochodu ze względów finansowych wyniósł w 2016 r. prawie 8%, natomiast brak możliwości jedzenia mięsa, ryb lub ich wegetariańskich odpowiedników co drugi dzień, a także brak możliwości ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb dotyczyły po ok. 7% osób. Pozostałe symptomy obserwowane były natomiast wśród

ok. 1% mieszkańców Polski, a nawet jeszcze rzadziej (dotyczyło to braku, ze względów finansowych, telefonu, pralki, telewizora).

Tabl. 11. Symptomy deprywacji materialnej w Polsce w latach 2008-2016.

Symptomy deprywacji materialnej	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Wskaźnik pogłębionej deprywacji materialnej	17,7	8,1	6,7
Deklaracja braku środków finansowych na opłacenie tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku	63,6	44,4	41,4
Deklaracja braku możliwości, ze względów finansowych, jedzenia mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień	20,8	8,2	6,7
Deklaracja braku możliwości, ze względu na trudności finansowe, ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb	20,2	7,7	7,2
Deklaracja braku możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku*	50,7	42,6	38,3
Zaległości w terminowych opłatach związanych z mieszkaniem, spłatach rat i kredytów	11,5	11,4	11,6
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telewizora kolorowego	0,6	0,4	0,4
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, samochodu	16,8	9,3	7,5
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, pralki	0,9	0,7	0,7
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telefonu (stacjonarnego lub komórkowego)	1,4	1,7	1,2

*W wysokości odpowiadającej miesięcznej wartości granicy ubóstwa relatywnego w roku poprzedzającym badanie. W 2016 r. kwota ta wyniosła 1150 zł.

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_mdese01], [ilc_mdese02], [ilc_mdese03], [ilc_mdese04], [ilc_mdese05], [ilc_mddu01], [ilc_mddu02], [ilc_mddu04], [ilc_mddu05].

Bardzo niska intensywność pracy⁷ w gospodarstwach domowych

Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy definiowany jest jako odsetek osób w wieku 0-59 lat będących członkami gospodarstw domowych, w których osoby dorosłe w wieku 18-59 lat przepracowały w roku odniesienia dla dochodów mniej niż 20% ich potencjalnego pełnego czasu pracy.

Tabl. 12. Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w Polsce w latach 2008 -2016 wg wieku.

Wiek (w latach)	Rok		
	2008	2015	2016
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem (0-59)	8,0	6,9	6,4
17 i mniej	5,0	5,0	4,9
18 - 59	8,9	7,5	6,9

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2017 r., kod: [ilc_lvhl11]

⁷ Intensywność pracy gospodarstwa domowego obliczana jest poprzez podzielenie łącznej liczby miesięcy, które w roku odniesienia przepracowali członkowie danego gospodarstwa domowego będący w wieku produkcyjnym przez liczbę miesięcy, którą teoretycznie osoby te mogłyby przepracować, gdyby wykorzystywały swój pełny potencjał.

Zgodnie z powyższą definicją, w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy żyło nieco ponad 6% mieszkańców Polski w wieku 0-59 lat. Podobnie jak w roku poprzednim, w 2016 r. w gospodarstwie domowym o niskiej intensywności pracy żyło co dwudzieste dziecko w wieku 0-17 lat. Wśród osób w wieku 18-59 lat wartość wskaźnika osiągnęła natomiast ok. 7%.

Ubóstwo skrajne w Polsce na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych⁸

Gospodarstwo domowe, a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład, zostaje uznane za żyjące w skrajnym ubóstwie, jeśli poziom jego wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) jest niższy od granicy ubóstwa obliczanej w oparciu o minimum egzystencji szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzić może do biologicznego wyniszczenia⁹.

Z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, iż w 2016 r. nastąpiła wyraźna poprawa sytuacji gospodarstw domowych w Polsce¹⁰, co znalazło odzwierciedlenie w znaczącym zmniejszeniu się zasięgu ubóstwa. W 2016 r. w przypadku stopy ubóstwa skrajnego zaobserwowano znaczący spadek wartości wskaźnika w odniesieniu do roku poprzedniego (o 1,6 p. proc.). Oznacza to, że w 2016 r. w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego żyło ok. 5% osób w Polsce. (Wykres 1)

⁸ Szczegółowe dane dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego (w tym skrajnego) dostępne są w notatce „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.” dostępnej na stronie internetowej GUS pod adresem: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoieczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2016-r-,14,4.html>

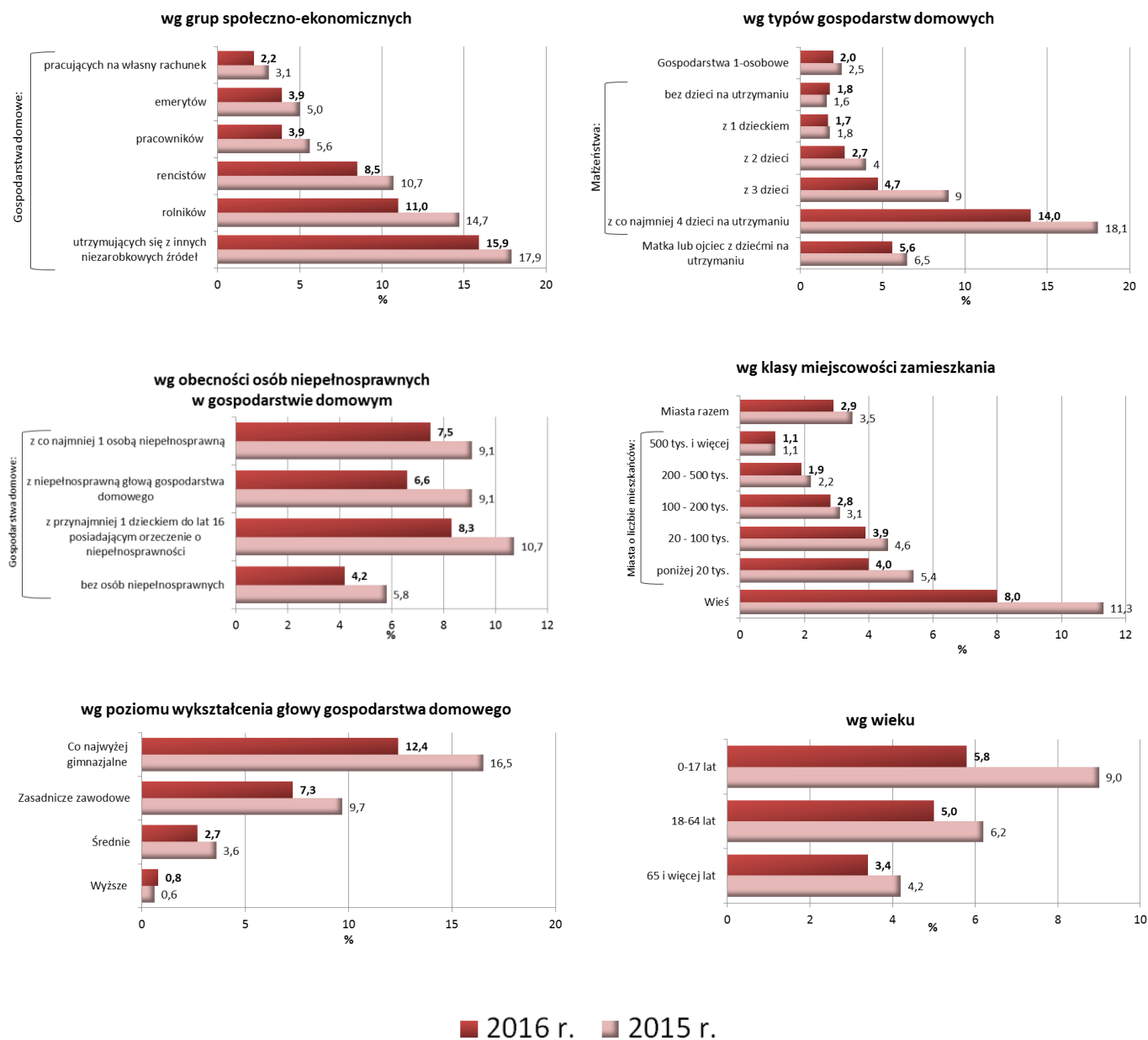
⁹ Za punkt wyjścia do ustalania granic ubóstwa skrajnego bierze się poziom minimum obliczony dla 1- osobowego gospodarstwa pracowniczego, a następnie mnoży się tę wartość przez liczbę „osób ekwiwalentnych” wg oryginalnej skali ekwiwalentności OECD. Dla przykładu - w IV kwartale 2016 r. wartość granicy ubóstwa skrajnego dla gospodarstwa 1-osobowego wynosiła 550 złotych (miesięczny poziom wydatków) a dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z 2 osób dorosłych z 2 dziećmi do lat 14 – 1486 złotych (miesięczny poziom wydatków).

¹⁰ Patrz: *Sytuacja gospodarstw domowych w 2016 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-gospodarstw-domowych-w-2016-r-w-swietle-wynikow-badania-budzetow-gospodarstw-domowych,3,16.html>

Wykres 2.

Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2015-2016

w % osób w gospodarstwach domowych

W grupie **małżeństw** uwzględnione zostały także związki nieformalne.

Dziecko na utrzymaniu to osoba w wieku 0-14 lat będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 15-25 lat, o ile nie posiada własnego źródła utrzymania i nie pozostaje w związku małżeńskim lub związku nieformalnym.

Przez **niepełnosprawność** należy rozumieć ograniczenie w funkcjonowaniu osoby, będące skutkiem naruszenia fizycznej, psychicznej lub intelektualnej sprawności organizmu, spowodowane chorobą, urazem lub wadą. Stopień niepełnosprawności osoby orzeka się na czas określony lub na stałe.

Zmiany zasięgu ubóstwa skrajnego wśród różnych grup ludności

Obserwowany w 2016 r. spadek ubóstwa skrajnego dotyczył zdecydowanej większości branych pod uwagę grup ludności. Najbardziej znaczącą poprawę w tym zakresie odnotowano wśród dzieci w wieku 0-17 lat, rodzin wielodzietnych, tj. małżeństw z 3 dziećmi na utrzymaniu¹¹ oraz małżeństw z 4 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu, w gospodarstwach z głową gospodarstwa posiadającą wykształcenie co najwyżej gimnazjalne oraz zasadnicze zawodowe, wśród rolników, a także wśród mieszkańców wsi i małych miast, o liczbie ludności poniżej 20 tys. Wyraźnie zmniejszył się również zasięg ubóstwa skrajnego w gospodarstwach z osobami niepełnosprawnymi, w tym w gospodarstwach z niepełnosprawnymi dziećmi do lat 16 oraz niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego. Mimo istotnych spadków stopy ubóstwa w wymienionych powyżej grupach, wciąż należały one do najbardziej zagrożonych ubóstwem skrajnym.

Podobny poziom ubóstwa w 2016 r. w stosunku do roku poprzedniego zaobserwowano natomiast w gospodarstwach domowych bez dzieci na utrzymaniu, w gospodarstwach z głową gospodarstwa posiadającą wykształcenie wyższe, a także wśród mieszkańców największych miast, o liczbie ludności wynoszącej co najmniej 500 tys. Należy jednak zauważyć, iż obserwowana stopa ubóstwa skrajnego w tych grupach należała do relatywnie najniższych.

Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że czynnikami, które w największym stopniu przyczyniły się do spadku zasięgu ubóstwa skrajnego w 2016 r. były: wzrost wynagrodzeń, spadek bezrobocia, a w przypadku rodzin z dziećmi - wprowadzenie od 1 kwietnia 2016 r. świadczenia wychowawczego (Program Rodzina 500 plus).

Zmiany zasięgu ubóstwa w gospodarstwach domowych z dziećmi do lat 18

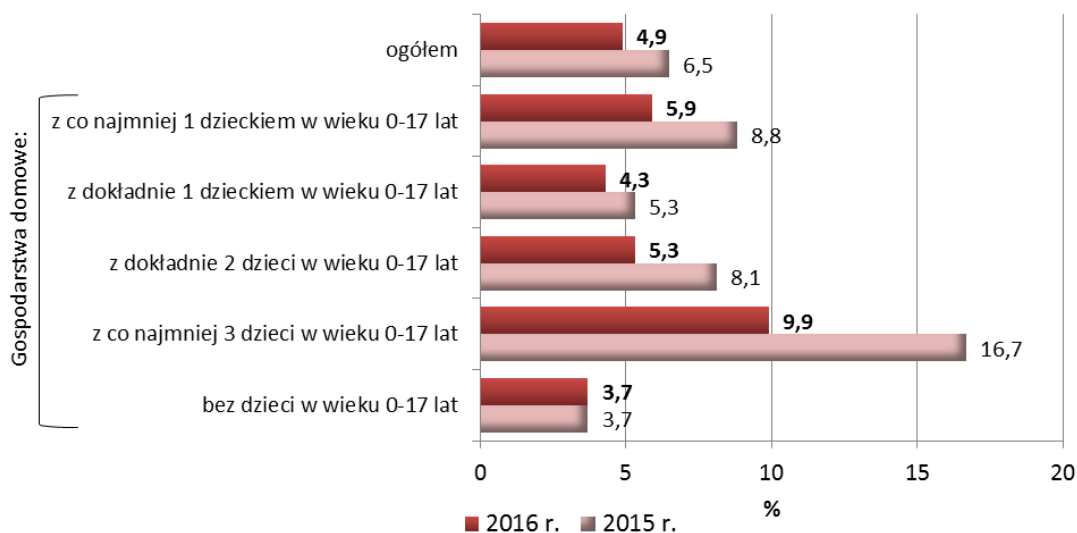
Publikowane przez GUS dane dotyczące zasięgu ubóstwa skrajnego według typów biologicznych odnoszą się do gospodarstw domowych z dziećmi do 25 roku życia na utrzymaniu. Uzupełnienie tych informacji stanowią dane dla populacji gospodarstw domowych, w których składzie obecne były dzieci do lat 18.

Wyniki badania budżetów gospodarstw domowych wskazują, że w 2016 r. zasięg ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych z przynajmniej jednym dzieckiem do lat 18 obniżył się w porównaniu do roku poprzedniego o ok. 3 p. proc. (z ok. 9% do ok. 6%), podczas gdy w gospodarstwach bez dzieci do lat 18 pozostał on w tym okresie na takim samym poziomie (ok. 4%). Widoczne jest jednak znaczne zróżnicowanie dynamiki zmian stopy ubóstwa w zależności od liczby dzieci. Wśród gospodarstw z przynajmniej 3 dziećmi do lat 18 poziom ubóstwa skrajnego spadł w 2016 r. w porównaniu z 2015 r. o ok. 7 p. proc. (do niecałych 10%), podczas gdy w gospodarstwach z dokładnie 2 dziećmi spadek ten wyniósł ok. 3 p. proc. (do ok. 5%), a w gospodarstwach z dokładnie 1 dzieckiem do 18 lat – 1 p. proc. (do nieco ponad 4%).

¹¹ W przypadku wskaźników ubóstwa obliczanych w oparciu o badanie budżetów gospodarstw domowych, dziecko na utrzymaniu definiowane jest jako osoba w wieku 0-14 lat będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 15-25 lat, o ile nie posiada własnego źródła utrzymania i nie pozostaje w związku małżeńskim lub związku nieformalnym. Definicja ta różni się od definicji dziecka na utrzymaniu stosowanej przez Eurostat.

Wykres 3.

**Zasięg ubóstwa skrajnego w 2015 r. i 2016 r.
w gospodarstwach domowych z dziećmi do lat 18**
% osób w gospodarstwach domowych

Jak już wcześniej wspomniano, wpływ na obniżenie się zasięgu ubóstwa wśród gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0-17 lat miało w dużej mierze wprowadzenie Programu *Rodzina 500 plus*. Ze względów metodologicznych (sposób zbierania danych oraz obliczania wskaźników ubóstwa) a także z uwagi na sposób transferowania środków w ramach programu w 2016 r. (niepełny rok funkcjonowania programu), jego wpływ na zasięg ubóstwa będzie można trafniej ocenić w oparciu o dane za 2017 r.¹²

Uwagi końcowe

Porównanie wyników obu zrealizowanych w 2016 r. badań, to jest Europejskiego badania dochodów i warunków życia – EU-SILC jak i Badania budżetów gospodarstw domowych z analogicznymi wynikami tych badań za rok 2015, wskazuje na ogólną poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce, w tym stopniowe ograniczanie zasięgu ubóstwa. Wskazują na to przede wszystkim pochodzące z badania budżetów gospodarstw dane dotyczące spadku zasięgu ubóstwa skrajnego – z 6,5% osób w 2015 r. do 4,9% osób w roku 2016.

Zasięg ubóstwa relatywnego szacowanego na podstawie badania EU-SILC pozostał w 2016 r. co prawda na prawie takim samym poziomie (spadek z 17,6% do 17,3%), ale następował dalszy spadek wartości wskaźnika ubóstwa zakotwiczonego w czasie (to znaczy szacowanego w oparciu o realną wartość granicy ubóstwa z 2008 r.) a przede wszystkim zmniejszyła się liczba osób dotkniętych deprawacją materialną (z 8,1% do 6,7%), co przyczyniło się w największym stopniu do spadku wartości złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (z 23,4% w 2015 r. do 21,9% w 2016 r.) - przyjętego za wiodący wskaźnik monitorujący realizację Strategii Europa 2020 w zakresie ubóstwa.

¹² Tak jak zaznaczono, ze względu na sposób zbierania danych w badaniu budżetów gospodarstw domowych (rotacja miesięczna gospodarstw domowych) oraz obliczania wskaźników ubóstwa (dane średnioroczne), pełniejsza ocena wpływu Programu Rodzina 500 plus na ubóstwo ekonomiczne będzie możliwa w oparciu o dane obejmujące cały rok kalendarzowy obowiązywania tego programu. Pewnych ocen oddziaływania Programu 500 plus na sytuację materialną gospodarstw domowych będzie można także dokonać w oparciu o badanie EU-SILC 2017. Ponadto, w pierwszej połowie 2018 r. zrealizowana zostanie trzecia edycja Badania spójności społecznej; oczekuje się, że badanie to pozwoli m.in. ocenić wpływ świadczenia wychowawczego nie tylko na różne formy ubóstwa (tj. ubóstwo: dochodowe, warunków życia, równowagi budżetowej), ale także na inne aspekty jakości życia, w tym dobrobyt subiektywny społeczeństwa.

Zarówno wyniki badań budżetów gospodarstw domowych jak i EU-SILC wskazują, iż poprawa sytuacji, w tym ograniczenie zjawiska ubóstwa nie dotyczyła wszystkich grup gospodarstw domowych. W największym stopniu pozytywne zmiany w tym zakresie nastąpiły wśród rodzin wielodzietnych. W 2016 r. w porównaniu z 2015 r. zasięg ubóstwa skrajnego wśród gospodarstw domowych z co najmniej 3 dzieci poniżej 18 roku życia zmniejszył się o prawie 7 p. proc. – z ok. 17% do niecałych 10%.

Przy interpretacji prezentowanych w notatce informacji pochodzących z EU-SILC oraz Badania budżetów gospodarstw domowych należy pamiętać m.in. o różnych podejściach przyjętych dla oceny zjawiska ubóstwa a przede wszystkim o różnych okresach odniesienia dla obliczanych wskaźników. Wskaźniki ubóstwa pochodzące z EU-SILC szacowane są w oparciu o dochody gospodarstw domowych natomiast w przypadku Badania budżetów gospodarstw domowych - na podstawie wydatków. Wyniki badania budżetów dotyczą sytuacji przeciętnej w 2016 r., natomiast okresem odniesienia dla danych o dochodach w badaniu EU-SILC 2016, na podstawie których szacowany jest zasięg ubóstwa, jest rok 2015, co nie pozostaje bez wpływu na wartość obliczanych wskaźników a tym samym wnioski wyciągane na ich podstawie.

Opracowanie merytoryczne:
Wydział Analiz Przekrojowych
pod kierunkiem Anny Bieńkuńskiej,
Departament Badań Społecznych
i Warunków Życia

Rozpowszechnianie:
Rzecznik Prasowy Prezesa GUS
Karolina Dawidziuk
tel.: (+48 22) 608 30 09, (+48 22) 608 34 75
kom.: 695 255 011
e-mail: rzecznik@stat.gov.pl